

מחקרים

□ מרדכי אלטשולר, יהודי מזרח קאווקאז — תולדות היהודים ההרריים מראשית המאה התשע-עשרה, ירושלים תש"ן, בהוצאת מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח ההמכון ליהדות זמננו האוניברסיטה העברית בירושלים, 663 עמודים.

על עדת היהודים ההרריים — המכונים גם: קאווקאזים, דאגיסטאנים, תאטים, צ'רקסים — פורסמו עד כה כתבים ומחקרים מעטים. בספר זה פורש פרופ' אלטשולר יריעה רחבה של תולדותיה מראשית המאה ה-19 עד ימינו אלה (ואף מקדים לכך סקירה תמציתית מראשית יישובם בקאווקאז עד הכיבוש הרוסי). המחבר דן בפירוט ובמדוקדק בהבטים רבים של חיייהם: התהליכים הדמוגרפיים והתפרוסת הישובית, הכלכלה, המשפחה, מוסדות הקהילה, היחסים בין ההרריים ליהודים האשכנזים שבשכנותם, לשונם (תאטית-יהודית) והפרסומים בה, החינוך וההשכלה, יצירות ספרות אמנות הבמה; ולבסוף: הציונות בתוכם, הקשרים עם ארץ-ישראל והעליות אליה, היקלטותם בה ותרומתם להתיישבות, לשמירה ועוד. הספר מלווה נספחים רבים, עשרות רבות של לוחות, איורים ומפות וכן ביבליוגרפיה מפורטת (75 עמ'). תפוצות מזרחיות מעטות זכו לספר כה מקיף ויסודי על תולדותיהן.

□ יצחק אבישור, החתונה היהודית בבגדאד ובכנותיה, כרך ראשון, מנהגים וטקסים ומסמכים, הוצאת אוניברסיטת חיפה הפקולטה למדעי הרוח, חיפה תש"ן, 225 עמודים כולל איורים + שער, תוכן ותקציר באנגלית (I-XVI).

מחקר המתאר את החתונה היהודית בבגדאד ובכנותיה, בעיראק ומחוצה לה. מבוסס על מקורות שבכתב ושבעל-פה, חיצוניים ופנימיים, כולל שני כרכים, הראשון דן במנהגי החתונה ובטקסיה והשני דן בנדונייה של הכלה ובשירי החתונה. בכרך הראשון שלפנינו, יש שלושים פרקים העוסקים באספקטים שונים של החתונה היהודית בבגדאד, החל מרגע לידת הבת עד גיל הנישואין. תיאור שלבי החתונה, ענייני עגינות וגירושין, תקנות והסכמות של חכמי בגדאד בנושא חתונה וכתובות בעלי עניין מיוחד.

□ Aron Rodrigue, *French Jews, Turkish Jews, The Alliance Israélite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey 1860-1925*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis 1990, XIV + 243 pp. כולל איורים, מפתח וביבליוגרפיה.

מחקר מפורט המתמקד בפעולתה של חברת כל ישראל חברים (אליאנס) בקרב יהודי תורכיה במחצית השנייה של המאה ה-19 ובמחצית הראשונה של המאה ה-20, ובעיקר בפועלה בתחומי החינוך.

המחקר, הנעזר בחומר ארכיוני רב, במקורות ראשוניים ומשניים, מנתח את המפגש בין יהדות אירופה ויהדות המזרח בזמן המודרני כפי שבה לידי ביטוי ביהדות תורכיה. על רקע השאלות הכלליות של יחסי צרפת ותורכיה בתקופה הנידונה ועל רקע פועלה של חברת אליאנס במזרח ככלל ובתורכיה בפרט, תוך חשיפת מצבה של יהדות תורכיה. הוא בודק את המדיניות החינוכית של אליאנס בתורכיה ובוחן את פועלה החינוכי שם והשפעתה על המודרניזציה של יהודי תורכיה, כולל התבוננות בראשית התנועה הציונית בה.

קבצים

□ יהודית דישון ואפרים חזן (עורכים), פרקי שירה, מגנזי השירה והפיוט של קהילות ישראל, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן רמת-גן ומשגב ירושלים, המכון לחקר מורשת יהדות ספרד והמזרח תש"ן, 166 עמודים.

קובץ המוקדש לפרסום ולהדהדרה של טקסטים ראשוניים של הפיוט והשירה בקהילות ישראל, מאשכנז ועד צפון-אפריקה; מראשית הפיוט ועד למאה השבע-עשרה. כולל את המחקרים: 'פירוש כתב יד לעבודה ליום כיפור "אתה כוננת עולם ברח חסד" ליוסי בן יוסי' (יעקב אדלר), 'בקשה אישית לא ידועה לרבינו זרחיה הלוי' (יצחק מזיליש), "'בוחן לבות יועץ ומי יפר' — קרובה לפרשת פרה לר' ברכיה' (בנימין ברתקוה), 'שירי שבח לר' יוסף הירושלמי' (יהודה

רצהבי), 'קטע של מקאמה מפרי עטו של יוסף בן תנחום הירושלמי בכתב ידו' (הדסה שי), 'שירי ר' ישראל נגארה מ"שארית ישראל' (אהרן מירסקי), 'שמונה פיוטי "מוחרך" לשבת חתונה למנדיל אביזמרה' (אפרים חזן), 'לדמותו של שמואל ויטאל לפי איגרת-שירה של משה יהודה עבאס' (מאיר ולנשטיין).

□ יוסף שיטריה (עורך), מקדם ומים ג, מסורת ומודרניות ביהדות צפון-אפריקה וביהדות המזרח, הוצאת הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת חיפה, חיפה תש"ן, 1990, 252 עמודים + שער, מבוא ותוכן באנגלית.

אסופת מאמרים הדנה ברובה בחדירת המודרניות לתוך הקהילות היהודיות המסורתיות בעיקר בצפון-אפריקה, החל ממצחית המאה הי"ט. כולל מחקרים: מודרניות לאומית עברית מול מודרניות צרפתית: 'ההשכלה העברית בצפון-אפריקה בסוף המאה הי"ט' (יוסף שיטריה), 'יהדות תוניסיה בשלהי התקופה הטרנס קולוניאלית' (ירון צור), 'הפעילות להקמת מערכת חינוך מודרנית ביהדות תימן כאספקלריה לתמורות המדיניות החברתיות' (יוסף טובי), 'שליחותו של י"י כהן לקהילות מרוקו הספרדית והצרפתית 1929/30' (דוד כהן), 'דרכי אמנסיפציה: גרוד הקק"ל, חוג סטודנטים ציוניים סוציאליסטיים בתוניס בשנים 1937-1942' (יצחק אברהמי), 'מעמד האשה בבתי הדין במרוקו במאה העשרים' (משה עמאר), 'עדתיות ספרדית במוסדות המרכזיים של היישוב בתקופת השלטון הבריטי' (אברהם חיים), 'יהדות מצרים בתקופת משטרו של נאצר (1956-1970)' (מיכאל מ' לסקר).

□ מרדכי וורמברנד (תרגום מאמהרית), דב נוי (עריכה מדעית), סיפורי ביתא ישראל, שישים סיפורים וסיפור מפי יהודי אתיופיה, הוצאת מכון הברמן למחקרי ספרות, לוד תש"ן, 144 עמודים, כולל מפתח הטיפוסים הסיפוריים, מפתח המוטיבים הסיפוריים, מפתח השמות והעניינים + שער באנגלית.

שישים ואחד סיפורים שנרשמו על-ידי יעקב פייטלוביץ מפי יהודי אתיופיה באמהרית, ותורגמו על-ידי מרדכי וורמברנד לעברית, בתוספת הערות לכל סיפור שנכתבו על-ידי דב נוי. ההערות נועדו לחוקר ולמעייין הרוצים להעמיק חקר, מבחינה השוואתית, בתכנים ובמסרים של העלילות הסיפוריות השונות. בפתח דבר מפרט דב נוי את מטרות ההערות ומרדכי וורמברנד במבוא קצר 'על סיפורי העם הפלשיים מאתיופיה' מספר על איסופם בשנת 1935 על-ידי יעקב פייטלוביץ ועל הקשר שיש לאחדים מהם לסיפור העם האפריקאי – הברברי החבשי.

עדות

□ משה וינברג (עריכה, מבואות והערות), יומנו של שלמה קוסטיקה. יד טבנקין המכון לחקר התנועה הציונית והחלוצית בארצות המזרח, הוצאת הקיבוץ המאוחד, בסיוע המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, משרד החינוך והתרבות, ירושלים תשמ"ט, 158 עמודים כולל איורים, מבוא, נספחים ומקורות היסטוריוגרפיים.

יומנו של שלמה קוסטיקה, המקפל בתוכו פרשת חיים מעניינת של יהודי יליד סוריה, אשר נטל חלק פעיל באירועים ובמאבקים המרכזיים של היישוב בתקופה שקדמה להקמת המדינה. היומן פותח בתיאור ניסיון ההעפלה הראשון של קוסטיקה בשנת 1933, עת מלאו לו 13 שנה, על רקע תיאור חייו בעיר הולדתו דמשק. והוא מסתיים בשנת 1946, עת חזר ארצה משליחת של אירגון ההעפלה בחלב שבסוריה מטעם 'המוסד לעלייה ב'. ייחודו של היומן הינו בתיאור המאורעות אשר בהם נטל המחבר חלק מזווית ראייתו האישית, ובכתיבתו תוך כדי המאורעות עצמם או בסמוך להם. המבואות והנספחים שהוסיף העורך נוטעים את היומן בהקשר ההיסטורי הרחב של הפעילות הציונית בדמשק, השיתוף עם הבריטים במלחמת העולם השנייה וההעפלה מסוריה בין השנים 1942-1946.

עזר

□ משה פלבר, יהדות הודו, הוצאת משרד החינוך והתרבות, מרכז ההסברה בסדרה דע את עמך, תשנ"א, 32 עמודים כולל מקורות לעיון נוסף ואיורים.

חזרות בסדרה דע את עמך, כוללת מבוא קצר על הודו (4-1) והתייחסות תמציתית לבני ישראל (5-15), יהודי קוצ'ין (16-24) וקהילת ירצאי בכל (25-30).